

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KAVRAMINA GETİRİLEN ELETİRLER

Nazım ÇOKLER*, Elvan ÇOKLER**

ÖZET

Sürdürülebilir Kalkınma (SK) kavramı, ilk ortaya çıktığı tarihten itibaren her derde deva bir reçete gibi gösterilmekte ve ekonomiden politikaya kadar pek çok alana uygulanmaya çalışılmaktadır. Gerçekte ise, SK'nın ele tiriye açık pek çok yönü bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, kavrama getirilen ele tirieleri toplu bir bakış açısıyla ele almaktır. Bu amaçla, konu üzerinde yapılmış önceki çalışmalara dayanılarak SK kavramına getirilen ele tirieler incelenmiştir. Araştırma ele tirielerin; “ihtiyaç tanımının belirsizliği”, “insan merkezli çevrecilik felsefesi”, “az gelişmişlik ve sürdürülebilir kalkınma ikilemi”, “kalkınmada ekonomik boyutun ön plana çıkarılması” ve “kapitalizm ve sürdürülebilir kalkınma çelişkisi” olmak üzere beş ana başlık altında toplanabildiğini göstermektedir. Bu başlıklar kavramın, felsefi, siyasi ve iktisadi açılardan ele tiriilebilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik kalkınma, çevre koruma, toplumsal refah

CRITICS OF THE CONCEPT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ABSTRACT

Since its first emergence, the concept of Sustainable Development (SD) has been introduced as a kind of panacea and tried to be put in policies in many fields from economics to politics. But in reality, SD has many sides open to criticism. The aim of this research is to overview the criticism on SD. For this purpose, critics based on the literature have been reviewed. The research shows that, critics on SD may be categorized under five titles as “obscurity of the definition of need”, “human centered environmentalism philosophy”, “dilemma of underdevelopment and SD”, “featuring economical dimension of SD”, “contradiction of capitalism and SD”. These titles indicate that the concept is open to criticism from philosophical, political and financial point of views.

Key Words: Sustainable development, economic development, environment protection, social wealth

* Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, cokisler@hotmail.com

** Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, elvanoz@hotmail.com

G R

1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun yayınladığı, Brundtland Raporu olarak da bilinen 'Ortak Gelecek' adlı raporda, SK "kaynakların ekonomik olarak etkin kullanımı, çevrenin ve doğal sermayenin korunması, kalkınmanın fayda ve maliyetlerinin zamansal ve mekânsal birimler arasında eşit şekilde dağıtılması" olarak tanımlanmıştır (Brundtland Raporu, 1987: Madde 1). Bu tarihten itibaren, SK kavramı hayatın her aşamasını etkilemeye başlamıştır. Sağlık, eğitim, tarım, turizm, sanayi gibi pek çok alanla ilgili planlanan politikalarda sürdürülebilirlik ilkesi sürekli ön plana çıkarılmaktadır. "Sürdürülebilir çevre", "sürdürülebilir turizm", "sürdürülebilir tarım", "sürdürülebilir enerji" gibi ifadeler, özellikle yazılı ve görsel basın sayesinde sıklıkla duyulur hale gelmiştir. SK kavramı, akademik camiada, yeni ve canlı bir araştırma konusu olarak görülmüştür, kavram üzerine sayısız kongre ve sempozyum düzenlenmiştir ve düzenlenmeye devam edilmektedir. SK politikaları sonucunda hayata geçirilen çeşitli uygulamalar da gündelik hayatımız etkiler haline gelmiştir. Ortaya çıktığı günden bu yana pek çok belgeyle önemi vurgulanan, sosyo-ekonomik politikaların öncelikli hedefi olarak belirlenen SK politikaları, bu nedenle sadece olumlu yönleri ile değil, olumsuz yönleri ile de anlaşılabilir olarak uygulanmaya konmalıdır.

Sürdürülebilirlik, bir fırsatın ya da eylemin sürekli olarak devam ettirilebilmesi olarak tanımlanabilir. Kalkınma ise, Brundtland Raporu'nun pek çok maddesinde açık ve gizli olarak refahın artırılması olarak tanımlanmıştır. Raporda mevcut ekonomik kalkınma politikalarının çevre, insan, toplum ve uluslararası barış üzerindeki olumsuz etkileri pek çok yerde vurgulanmıştır. Bu yüzden Rapor'da hedeflenen kalkınma; sanayileme, büyüme ve zenginleşme gibi sadece ekonomik göstergelerin iyileştirilmesi değil, bu iyileştirmeler ile sağlanan faydanın tüm toplumlara ve toplumun tüm kesimlerine eşit ve adil şekilde dağıtılması, yani toplumların sosyal refahının artırılmasıdır (Brundtland Raporu, 1987). Bu çerçevede, Rapor'da belirtildiği üzere, SK'nın 3 hedefi vardır:

Çevrenin korunması: SK ilkesi ile, kalkınma çabaları sırasında doğal kaynakların korunması,

çevre bilincinin ön planda tutulması gereği üzerinde durulmuştur. Çevre dostu teknolojilerin kullanılması, temiz teknolojilerin özendirilmesi, kaynak israfının önlenmesi, doğal kaynaklar tüketilirken doğanın kendini yenilemesine izin verilmesi ve dünyanın taşıma kapasitesinin aşılmamasına dikkat edilmesi gibi, çevreyle uyumlu kalkınma politikalarının geliştirilmesi, yani kalkınma uğruna doğanın yok edilmemesi ilkesi benimsenmiştir.

Ekonomik kalkınmanın sağlanması ve devam ettirilmesi: SK'nın ekonomik boyutu, sürdürülebilir ekonomi politikaları ile, üretimin ve tüketimin, kaynak yoksunluğu sebebiyle ara verilmesine gerek kalmadan endüstriyel, tarımsal ve hizmet sektörlerinde devamlılık sağlanarak, iç ve dış borçların dengede tutulması, ithalat-ihracat dengesinin sağlanması, düşük enflasyon ve yüksek büyüme oranlarının yakalanması politikalarıdır (Tutar, 2011; Tıra, 2012: 61). Brundtland Raporu'na göre SK'yı sağlamanın en önemli yolu mevcut -1987'deki- ekonomik büyümenin 5-10 katı büyüme oranlarının yakalanmasıdır (Brundtland Raporu, 1987).

Sosyal refahın sağlanması: Brundtland Raporu'nda kalkınmanın sadece ekonomik açıdan ele alınmayıp daha geniş anlamda değerlendirilmesi gerektiği özellikle belirtilmiştir. Yani ekonomik kalkınma sadece sanayileme ya da zenginleşme olarak değil, *insan refahının geliştirilmesi* olarak değerlendirilmelidir (Sneddon vd., 2006: 255). Sosyal sürdürülebilirlik olarak nitelendirilebilecek bu boyut, kalkınmanın sosyal, siyasal, hukuki, demokratik ve kültürel yönüne işaret eder; insana ve insanlığa odaklanır. Doğal ve gelir getirici kaynaklara ulaşmada ve kaynak kullanımında devletler arasında ve devlet içindeki çeşitli toplumlar arasında eşitsizliklerin ortadan kaldırılması (kültürlerarası ve kültür içi eşitsizlik) ve gelir dağılımında adaletsizliklerin ortadan kaldırılması da SK'nın hedefleri arasındadır. Temel amaçsal ihtiyaçların karşılanması, örneğin, insanın hayat kalitesinin artırılması, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden faydalanma, sosyal adalet, eşitsizlik, siyasal katılım ve temsil, cinsiyet eşitsizliği de kalkınmanın sosyal boyutunu oluşturur (Sneddon vd., 2006:256; Tıra, 2012: 59). SK'nın sosyal yaşamın sağlanabilmesi için, devletlerin sadece ekonomik değil, sosyal ve

siyasal kurumlarının da yeniden yapılandırılması gerekir (Tıra , 2012: 63).

Sürdürülebilir Kalkınma Kavramına Yönelik Ele Tiriler

SK tüm bu balamaları ve hedefleri ile dü ünüldü ünde çok fazla umut veren bir kavram olarak Brundtland Raporu sonrasında, önce Rio Bildirgesi ve Gündem 21 adlı rapor ile uluslararası politikalarda, daha sonra da kısa sürede ulusal ve yerel tüm politikalarda yerini almıştır. Ancak uygulamaya bakıldığında özellikle fırsat e itli i, gelirin e it payla ımı, güç ve refahın da lımındaki adaletsizli in giderilmesi, bireysel özgürlük ve baskıların azaltılması gibi sosyal adalet konularında çok da fazla geli me sa lanamadı ı görülmektedir (Marcuse, 1998: 110). Bu yüzden SK kavramı ve uygulamaları yo un ele tirilere maruz kalmaktadır. Bu ele tirileri be farklı ba lık altında toplamak mümkündür.

1. İhtiyaç Tanımının Belirsizli i

SK kavramına yönelen ilk ele tiriler, kavramın mevcut ve gelecekteki insan ihtiyaçlarının kar ılanabilmesi üzerine odaklanmasıyla ba lar. Raporda, ne ihtiyaç kelimesi ile nelerin kastedildi i açıktır ne de gelecekte nelere ihtiyaç duyabilece imizi imdiden bilebilmek mümkündür. Teknolojik, bilimsel, sosyal ve kültürel de i imlerin ileride ya ayacak ku akların ihtiyaçlarını nasıl ekillendirece ini imdiden öngörerek, kaynakların bu yönde korunması ve gelecek nesillere aktarılmasının planlanması mümkün de ildir (Harding, 2005: 234). İhtiyaç kelimesi ile satır aralarında, insanın ya amının devamı için ihtiyaç duydu u eyler; barınma, yiyecek, temiz hava ve su, ve dayanılabilir iklim ko ulları kastediliyor olsa bile, bunların kalitesi, geli mi li i ve aslında bunlara gerçekte ne kadar ihtiyaç duydu umuz da tartı maya açıktır. Mevcut bilgilerimiz ı ı nda, hangi faaliyetlerimizin çevre üzerinde ne büyüklükte, hangi sürede ve nasıl etkiler yaratabilece ini ancak sınırlı olarak kestirebiliyor olmak da, ihtiyaç kelimesinin ele tiriye açık yönlerindedir (Bell ve McGillivray, 2008: 61-62, 57).

2. İnsan Merkezli Çevrecilik Anlayı ı

SK ilkesinin kaynaklarında, insanın do anın sahibi, do anınsa insanın geli mesi ve huzuru için onun hizmetine hatta emrine verilmi bir kaynak

oldu u dü üncesi yatar. Bu *insan merkezli çevrecilik* anlayı ı, insan-çevre ili kisini yanlı bir balamalı üzerinden kurdu undan bu ili kinin karakterini ve kurallarını belirleme konusunda da yanlı bir noktadan hareket edecektir. nsanın çevreden daha üstün tutuldu u bir anlayı ta çevrenin tam olarak insandan korunması mümkün olamaz (Robinson, 2004:376; Sneddon vd., 2006:260).

3. Az Geli mi lik ve Sürdürülebilir Kalkınma

Tüm uluslararası SK belgelerinde ve uluslararası çevre konferanslarında, az geli mi lik çevresel bozulmaların en önemli sebeplerinden biri olarak kabul edilmekte ve bu yüzden, çevre koruma politikaları için oldu u kadar SK için de, az geli mi likle mücadelede tüm devletler i birli i yapmaya ça rılmaktadır.

Brundtland Raporu, Rio Bildirgesi ve Gündem 21'de de az geli mi li in ortadan kaldırılması için uluslararası i birli i ça rısı yapılmı ve az geli mi devletlerin uluslararası ekonomik ve ticari sisteme entegre olmalarının sa lanması istenmi tir. Ancak az geli mi devletlerin serbest piyasa ko ullarını kabul etme ve dünya ekonomik sistemine entegre olarak serbest ticarete dahil olmalarının, bu devletlerde SK'yı sa layaca ı yönünde argümanlar, pek çok iktisatçı ve sosyal bilimci tarafından gerçekçi bulunmamaktadır. Hatta az geli mi devletlerin uluslararası sisteme entegrasyonu pek çoklarına göre, bu devletlere faydadan çok zarar getirecektir. SK bu nedenle az geli mi devletlerin geli mi olanlara ba ımlılı ını artıracaktır. Bu ele tirilerin altında yatan bir kaç sebep vardır.

1. Neoklasik bir ekonomi argümanı olan kar ıla tırmalı üstünlükler yasasına göre her ülke kar ıla tırmalı olarak daha dü ük maliyetle üretim yaptı ı sektörlere öncelik vermelidir. Geli memi devletlerin kar ıla tırmalı üstünlükleri, tarım, ucuz insan gücü ya da hammadde üretimi ve ihracatıdır. Buna kar ılıklı geli mi devletler, a ır sanayi ve yüksek teknoloji üretirler ve bunları ya mal ya da fikir (patent) olarak az geli mi ülkelere satarlar. Kar ıla tırmalı üstünlüklere dayanan dı ticaret dengesi bir SK politikası olarak hem devletler hem de devlet içi bölgeler arasında önerilmektedir. Ancak ne bölgeler arası ne de devletler arasında, bu ekilde i leyen asimetrik bir dengede az geli mi tarafın kazanç sa lamasına imkân vardır

(Lélé, 1991: 616). Böyle bir dengede taraflar arasında ne gelir ne de risk da ılımı e it olabilir.

2. Az geli mi ülkelerde kalkınma çabaları için çevre her zaman feda edilebilir bir kaynaktır. Bu ülkelerdeki ekonomik kalkınma politikalarında sürdürülebilir olanların de il, hızlı kalkınma planlarının uygulanması daha olasıdır. Hızlı kalkınma, daha fazla üretim, daha fazla tüketim, yani daha fazla hammadde kullanımı ve daha fazla atık dolayısıyla çevre üzerinde daha fazla baskı yaratır (Tutar, 2011). İkinci olarak, hızlı kalkınma çabaları ve liberal uluslararası ekonomik sistemle entegrasyon sonucunda, bu ülkeler, dü ük çevre koruma standartları sebebiyle cazibe merkezi haline gelebilirler. Yüksek maliyetli çevre koruma tedbirlerinden kaçmak isteyen uluslararası şirketler, faaliyetlerini çevre koruma standartlarının dü ük olduğu az geli mi ülkelere yönelerek bu ülkelerde çevrenin bozulmasını hızlandırabilirler (Bodansky, 2010: 257).

3. SK politikalarının ço u geli mi devletler tarafından hazırlanıp uluslararası belgelere yerleştirilir. Bu durum ulusal kalkınma politikalarının oluşturulması ve yönetimi anlamında geli mi devletlerin isteklerine ve politikalarına bağlı olma sonucunu yaratır. Ayrıca SK projelerini hazırlayan danışman şirketlerin de ço u ve bu projeleri inceleyip mali destek veren OECD, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, IMF gibi uluslararası finansman kurumlarının tamamı, geli mi devletlerin elindedir. Bu durum SK'nın geli mi devletlerin az geli mi devletleri 'küresel yönetimin' adı altında 'yönetmek' için kurdukları yeni bir tuzak olarak değerlendirilmektedir (Bozolu, 2008). Çevrenin korunması, az geli mi ülkelerin sahip olmadığı, yüksek teknoloji ve yüksek maliyetli yatırımları gerektirir. Bu yüzden az geli mi ülkeler, uluslararası finansman kurumlarından SK projeleri için yüksek faizli ve uzun vadeli borçlar almak zorunda kalır, böylece, hem mali hem de teknolojik anlamda da geli mi devletlere daha da bağımlı hale gelirler. Üstelik, vadesi geldi inde ödenemeyen bu borçlar, ya daha yüksek faizle yeniden yapılandırılır ya da başka bir kurumdan alınan yeni bir borçla kapatılır. Az geli mi ve geli mekte olan devletler böylece içinden hiç çıkamayacakları bir borç sarmalı içine çekilmi olurlar (Kütting, 2000: 76-77).

4. Kalkınmada Ekonomik Boyutun Ön Plana Çıkarılması

Brundtland Raporu'nda ve sonrasında Rio Bildirgesi ve Gündem 21 ile SK'nın sosyo-ekonomik kalkınmayı kapsadığı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Yani SK, sadece ekonomik büyümenin de il, aynı zamanda toplumun sosyal refahının artırılmasıdır. Ancak SK politikalarında ve uygulamalarında giderek sosyal boyut unutulmuş, materyal büyümeye odaklanan ekonomik hedefler a ır basmaya başlamıştır. Bu tarz bir kalkınma, sosyal kalkınma hedefinden uzaklaştırır. Kalkınmanın hedeflerinden biri olan toplum içindeki ekonomik, siyasal ve hukuki ayrımcılıklar ve eşitsizliklerin giderilmesi ancak sosyal kalkınmanın sağlanmasıyla elde edilebilir (Marcuse, 1998: 106).

SK politikalarında, kalkınmanın salt ekonomik büyüme olarak ele alınmasının ötesinde kalkınma tanımlarına ihtiyaç vardır. Geleneksel kullanımda, kalkınma ço u zaman büyüme ile eş anlamda kullanılır ve geleneksel iktisat anlayışına uygun olarak, ki i bağımlı reel üretim, ki i bağımlı tüketim, enflasyon, işsizlik gibi kalemlerdeki iyileşme; büyüme veya kalkınma olarak değerlendirilir. Halbuki kalkınma; ekonominin sayısal de değerlendirilmesinin yanı sıra kalitatif yönlerinin de ele alınmasını ve hatta ekonomidindeki çok daha farklı alanlardaki gelişmelerin de göz önünde bulundurulmasını gerektiren bir kavramdır (Doğaner, 2002: 1). Çünkü ülkeler arasında ve ülke içindeki gruplar arasında refahın eşit dağılımını hedefleyen SK, özünü itibarıyla sadece ekonomik kalkınmayı de il, insani kalkınmayı hedef alır. Dolayısıyla temiz suya erişim olanakları, elektrik kullanım oranları, hamilelikte ve doğumda anne ve bebek ölüm oranları, okur-yazar oranı, eşitlik seviyesi, cinsiyetler arası eşitlik, internet kullanım oranları gibi, Birleşmiş Milletler insani kalkınma raporlarında ele alınan kalemlerin tümü, SK planlamalarında göz önünde bulundurulmalı ve planın başarısı bu kalemlerdeki gelişme/iyileşme üzerinden hesaplanmalıdır.

Dolayısıyla SK politikalarında kalkınma, ekonomik büyümeden ziyade, insan refahı için gerekli sosyal, beşeri, siyasal, ekonomik ve çevresel iyileşme olarak dünülmelidir. Ancak ço u SK planında faaliyetin ekonomik bir gelir sağlayıcı olmadığını, uzun süre devam ettirilebilir olup

olmadı ve kısmen de çevreye veya yerel kültüre zarar verip vermediği gibi sıradan bir bakış açısıyla yetinilir. Oysa, bu planlamalarda SK'nın tüm boyutlarıyla ele alınması ve insan refahını sağlamaklama amacının gerçekleştirilmesi gereklidir. Nitekim artık neoklasik ekonomik teorilerde bile, SK "tüketim kaynaklı fayda maksimizasyonu" olarak değil, "refah maksimizasyonu" olarak tanımlanmaktadır. Böylece iktisat teorileri açısından da yiyecek, giyecek, sağlık ve eğitim gibi insan refahının en önemli kalemleri SK tanımının içine alınmalıdır. Yani iktisadi kalkınmada, sosyal kalkınmayı içerecek şekilde tanımlanmaktadır. Örneğin iktisadi kalkınmayı "sadece ekonomik boyutlarla sınırlanmayan, toplumu sosyolojik, psikolojik ve politik tüm boyutları ile kuşatan karmaşık bir süreç" olarak tanımlayan iktisatçılar vardır (Tıra, 2012:59-60).

1990'lı yıllardan beri araştırmacılar SK'nın sosyal boyutunun ne ve nasıl olması gerektiği konusunda görüşler öne sürmektedir. SK'yı gerçekleştirebilmenin yolu, insan onuru ve sosyal adaletin sağlanması için ve katılım ve demokrasi bağlamında gerekli olan, sosyal ve siyasal değişikliklerin gerçekleştirilmesidir: Özgürlük, siyasal haklar, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, ekonomik-sosyal ve siyasal fırsat eşitliği, zenginliğin dağıtılması, toprak reformu, yönetimde saydamlık ve çoğulcu katılım, STK'ların güçlendirilmesi, cinsiyet eşitliği, kadının sosyal konumunun güçlendirilmesi, eğitim reformu, ücretsiz sağlık hizmetleri gibi (Sneddon vd., 2006:262). Her ne kadar bu öneriler ideal bir toplumsal yapıyı yaratse de, konunun bıçak sırtında olduğu da açıktır. Örneğin yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, etnik sorunların olduğu devletlerde ayrılıkçı hareketlerin güçlenmesine de sebep olabilir. SK'nın gerçekte amacı toplum içinde eşitlik sağlamak olduğundan, SK'nın sosyal boyutu sağlanırsa, çoğulcu zaman toplumsal eşitsizliklerden güç alan ayrılıkçı hareketler de kendiliğinden son bulacaktır.

5. Kapitalizm ve Sürdürülebilir Kalkınma Çelişkisi

Kapitalist düzende gerçek anlamda SK politikalarını uygulayabilmek iki açıdan mümkündür. İlk olarak, kapitalizmde herhangi bir faaliyetin sürdürülebilirliğinin ön şartı o faaliyetin kârlı olması, en azından elde edilecek faydanın

maliyetinden fazla olmasıdır. Dolayısıyla kapitalist bir düzende, SK ancak kârın yüksek olduğu sektörlerde ve kâr maksimizasyonu sağlanacak şekilde uygulanabilir. Dolayısıyla faydasız veya kârsız bir sektörün sürdürülmesinin imkânı yoktur. Çevre koruma gibi sosyal adaletin ve eşitliğin sağlanması da, çoğulcu yüksek maliyetli, sektör ya da firma bazında kârlı olmayan, geri dönüşü ve toplumsal faydası da uzun dönemde görülen konulardır (Doğaner, 2002: 6). Bu durumda kapitalist düzende SK uygulanamaz çünkü kapitalizmin para kazanma düzende bir planı yoktur (Marcuse, 1998: 107).

İkinci olarak, gerçek SK politikaları kapitalizmin sürekli üretim ve daha fazla tüketim döngüsü ile tamamen ters düşer. Öncelikle SK insan faaliyetlerinin çevre üzerinde daha az baskı yapacak şekilde yeniden organize edilmesini gerektirir. Ancak her ne kadar, SK politikaları, insanların refah düzeyi ve gelirinin arttırılmasını hedeflese de, parayı nasıl kullanacakları konusunda ilgilenmez. Kapitalist düzende ise insanlar, gelir düzeyleri ve ekonomik seviyeleri arttıkça daha fazla harcama ve tüketme eğilimindedir. Çünkü insan ihtiyaç ve arzuları sınırsızdır ve temel ihtiyaçlar karlılandıkça yerini giderek daha lüks ihtiyaçlar alır. Buna ilaveten, kapitalist tüketim anlayışı da, insanları daha büyük araba, daha büyük ev, daha fazla eğlence, daha fazla yiyecek alma yönünde etkiler. Kapitalizmin baskısı olan artırı tüketimin önüne geçilmezse, çevre üzerindeki baskılar da artarak devam edecektir. Artırı tüketim sadece daha fazla hammadde kullanımı anlamına gelmez, daha fazla enerji kullanımına ve daha fazla atık oluşumuna da sebep olur. Bu durumda aynı anda hem daha az tüketim gerektiren SK'yı, hem de daha çok tüketimi empoze eden kapitalizmi uygulayabilmek büyük bir çelişki yaratacaktır. Bu yüzden günümüzde SK politikalarında, tüketimin azaltılması yönündeki politikalara hiç değinilmez.

Her ne kadar kapitalizm SK için kısıtlayıcı bir faktör olsa da sosyalizmin de SK'yı destekleyici olduğu iddia edilemez. Bu yüzden kapitalist-sosyalist anlayıştan ziyade, SK'nın tüm boyutlarıyla gerçekleştirilmesi için mevcut düzenin tamamında yapısal bir dönüşüm gereklidir.

Artırı tüketimin durdurulması, tüketim anlayışının değiştirilmesi ve azaltılması, enerji tasarrufu ve yenilenebilir enerji kaynaklarının akılcı kullanımı

ya da nüfus planlamaları gibi SK'nın temel gereklilikleri ço u zaman SK planlarında yer almaz (Robinson, 2004:371; Sneddon vd., 2006: 254). Tam tersine, Brundtland Raporu da dahil, tüm SK politikaları, daha fazla sanayile me, daha fazla üretim ve daha fazla ehirle menin önemini savunurlar. ehirle me, kalkınma ve modernle me için özellikle önemlidir ve az geli mi devletler batı modelinde ehirle meleri yönünde desteklenir. Genel kabule göre, ehirler katma de eri daha fazla olan ekonomik faaliyetlerin yürütüldü ü, yani refahı asıl sa layan üretimlerin gerçekleştirildi i, dolayısıyla refahın üretildi i ve da ıtıldı ı, yeniliklerin gerçekleştirildi i yerle im birimleridir (Campbell, 1996: 297). Bu yüzden SK politikaları özellikle az geli mi devletlerde ba ta ABD ve Avrupa olmak üzere, 'Batı tarzı modern ya am' olarak dü ünülmekte ve bu ya am tarzı örnek alınmaktadır. Ancak e er kalkınma, büyüme, sanayile me ve modernle mede hedef Kuzey Amerika modeli ise, u anki mevcut dünya nüfusunun tamamının o seviyede ya ayabilmesi için, do al kaynaklarını tüketmemiz gereken iki dünyaya daha ihtiyacımız var demektir (Harding, 2005: 231). Bu sebeple BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu ve Gündem 21 batı tarzı ya am ekline son verilmesi yönünde ça rılar yapmaktadır. Ancak bu ça rılar özellikle ABD gibi modern ya amın merkezi olan ülkelerde komünizmin dayatılması ve modern-demokratik ya am tarzının yok edilmeye çalı ılması olarak yorumlanmaktadır (Swann, 2013).

SONUÇ VE DE ERLEND RME

Daha iyi ya am standartlarına kavu mak her bireyin hakkıdır. Ancak, 21. yy'ın sorunlarını çözme iddiasında olan ve bu nedenle sosyo-ekonomik politikaların öncelikli hedefi olarak belirlenen SK politikalarının uygulamada yetersiz kaldı ı, hatta pek çok geli mi devlette bile beklendi i ekilde sürdürülebilir bir kalkınma sa layamadı ı görülmektedir (Harding, 2005: 229; Sneddon vd., 2006: 256). Bu nedenle kavram çe itli açılardan ele tiriye açıktır. Bu ara tırmada, SK politikalarına getirilen ele tiriler üzerinde durulmu tur. Alan yazınında yapılan inceleme sonucu ele tirilerin be ana ba lıkta toplanabildi i görülmü tür.

"htiyaç Tanımının Belirsizli i" ba lı ı altında verilen ele tiriler, kavramın ortaya çıkı felsefesi

ile ilgilidir. Bölgeler ve ülkeler arasında sürdürülebilirlik ve kalkınmada farklı öncelikler ve ihtiyaçlar vardır. Uluslararası belgelerle hazırlanan ve geli mi devletlerin önceliklerine göre ekillenen SK politikaları temel hedefleri belirlese de, devletlerin ve toplumların gerçeklikleri ve öncelikleriyle örtü mekte eksik kalmaktadır. Orta Afrika ülkelerinde açlıktan ölen, temiz suya ula amadıkları için salgın hastalıklarla mücadele eden insanlar için iklim de i ikli i ile mücadelede karbon salınımının azaltılmasına ili kin hedeflerin tutturulması hiç bir önem arz etmezken, Hollanda gibi, küresel ısınma sonucu artan buzul erimeleri sebebiyle yükselecek deniz suları altında kalacak ülkeler için iklim de i ikli i ile mücadele çok daha önemli bir konudur. Di er taraftan ABD'deki pek çok SK kar ıtı grup, artık ciplerine binemeyecek, müstakil villa tipi evlerinde oturamayacak ve klimalarını istedikleri derecede çalı tıramayacak olmalarından ikayet etmektedirler (Swann, 2013).

"Çevrecilik Felsefesi" ba lı ı altında toplanan ele tiriler, SK politikaları ile çevreye verilen zararın önlenebilece i argümanları üzerinedir. Ele tiriler, özellikle rakamsal göstergeler üzerinden de erlendirilen ekonomik kalkınmanın, daha fazla üretim ve tüketim gerektirece i, bunun da daha fazla kaynak kullanımı ve daha fazla atık anlamına gelece i yönündedir.

"Az Geli mi lik ve Sürdürülebilir Kalkınma kilemi" ba lı ı, kavrama siyasi açıdan getirilen ele tirilere yer vermektedir. Bu ele tiriler, SK politikalarının, uluslararası sisteme entegre olan az g li mi ülkelere yarardan çok zarar getirece i ve geli mi ülkelere olan ba ımlılıklarını artıracı ı yönündedir.

"Kalkınmada Ekonomik Boyutun Ön Plana Çıkarılması" ve "Kapitalizm ve Sürdürülebilir Kalkınma Çeli kisi" ba lıkları, kavrama iktisadi açıdan getirilen ele tirilere yer vermektedir. SK sadece ekonomik hedefleri olan bir kavram olarak ortaya çıkmamı tır. Arzu edildi i gibi, kalkınmanın sürdürülebilir olması için sosyal kalkınmanın yani toplumsal refah ve e itli in de sa lanması gereklidir. Aksi takdirde ekonomik kalkınma belli devletlerde veya devletlerin belli kesimlerinde toplanacak, bu adaletsizlik ve e itsizlik eninde sonunda ulusal ve uluslararası çatı malara neden olacaktır. Bu nedenle her türlü SK politikası ve planı, tüm ülkelerin sosyal

refahını da içerecek ekilde yeniden planlanmalıdır. Ancak, kapitalist bir düzende bunun ne ölçüde ve hangi ekilde gerçekte tirilebilece i açık de ildir.

Kalkınmanın sa lanması, üstelik de bunun sürdürülebilir bir ekilde ba arılması arzu edilen bir durumdur. Ancak, felsefi, siyasi ve iktisadi açılardan a ır ele tirilere maruz kalan SK ile bu amaçlara ula manın ne denli mümkün olabilece i tartışmaya son derece açık bir konudur. SK'ya getirilen ele tiriler göz önüne alınmadan uygulanacak her politika, sorunların çözümünden ziyade yeni sorunların do masına sebep olacaktır.

KAYNAKÇA

Bell, Stuart ve Donald McGillivray; (2008), *Environmental Law*, 7th Ed., Oxford University Press, Oxford.

Bodansky, Daniel; (2010), *The Art and Craft of International Environmental Law*, Harvard University Press, Massachusetts.

Bozo lu, Baran; (2008), “Sürdürülebilir Kalkınma'nın Küresel Çökü ü”, <http://www.sendika.org/2008/02/sürdürülebilir-kalkınmanın-küresel-çokusu-baran-bozoglu/>, Eri im Tarihi: 29.03.2015.

Brundtland Raporu; (1987), *Report of the World Commission on Environment and Development*, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>, Eri im Tarihi: 29.03.2015.

Campbell, Scott; (1996), “Green Cities ,Growing Cities, Just Cities”, *Journal of the American Planning Association*, 62(3), ss.296-312.

Do aner Gönel, Feride; (2002), “Globalle en Dünyada (nasıl bir) Sürdürülebilir Kalkınma”, *Birikim*, 158, ss.1-13.

Harding, Ronnie; (2006), “Ecologically Sustainable Development: Origins, Implementation and Challenges”, *Desalination*, 187(1), ss.229-239.

Kütting, Gabriela; (2000), *Environment, Society and International Relations*, Routledge, London.

Lélé, Sharachchandra M.; (1991), “Sustainable Development: A Critical Review”, *World Development*, 19(6), ss.607-621.

Marcuse, Peter; (1998), “Sustainability is not Enough”, *Environment and Urbanization*, 10(2), ss.103-111.

ROBINSON, John; (2004), “Squaring the Circle? Some Thoughts on the Idea of Sustainable Development”, *Ecological Economics*, 48, ss.369-384.

Sneddon, Chris; Richard B. Howarth ve Richard B. Norgaard; (2006), “Sustainable Development in a post-Brundtland World”, *Ecological Economics*, 57, ss.253-268.

Swann, Alexandra; (2013), A Short Introduction to Understanding Agenda 21, <https://www.youtube.com/watch?v=VvDu9wC8UNI>, Eri im Tarihi: 29.03.2015.

Tıra , Hayrettin; (2012), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir nceleme”, *KSÜ BF Dergisi*, 2, ss.57-73.

Tutar, Filiz; (2011), “Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Ba lamında Çevre, Kalkınma ve Ticaret”, *Mevzuat Dergisi*, 166, ss.1-16.